

ضرورت تدوین اصطلاح‌نامه پزشکی مردمی ایران

پیام شمس‌الدینی الف، جلال‌الدین رفیع‌فر^{ب*}، ملوک‌السادات حسینی بهشتی^ج، نفیسه حسینی بکتا^د

^{الف} بنیاد ایران‌شناسی، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران

^ب گروه مردم‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران، تهران، ایران

^ج گروه پژوهشی اصطلاح‌شناسی و هستان‌شناسی، پژوهشکده علوم اطلاعات، پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران، تهران، ایران

^د گروه طب ایرانی، دانشکده پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی ارتش، تهران، ایران

چکیده

سابقه و هدف: کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی یکی از دانش‌های کمکی در حوزه علوم پزشکی است که در سال‌های اخیر با گسترش و توسعه چشمگیری روبه‌رو بوده است. تولید روزافزون اطلاعات در قالب‌های گوناگون چالش بزرگی است که وجه دیگر آن روی آوردن کاربران متعدد به پایگاه‌های اطلاعاتی است. از این رو، نظام‌های ذخیره و بازیابی اطلاعات با به‌کارگیری ابزارهایی همچون اصطلاح‌نامه‌ها به دنبال پاسخ‌دادن به این دو نیاز هستند. از سوی دیگر، از میان سرچشمه‌های سه‌گانه پزشکی ایرانی، تا کنون پزشکی مردمی ایران چندان مورد توجه نبوده، بنابراین تدوین اصطلاح‌نامه‌ای برای آن ضرورت دارد. پژوهش حاضر به دنبال تبیین این ضرورت است.

مواد و روش‌ها: این پژوهش، براساس روش توصیفی-تحلیلی می‌کوشد ضمن مرتب‌سازی اصطلاح‌نامه‌های موجود براساس نظام رده‌بندی و علوم، توجه‌نخبگان را به این دانش بشری جلب کند و ضرورت تدوین اصطلاح‌نامه پزشکی مردمی ایران را نشان دهد. همچنین با جست‌وجو در متون مرجع اصطلاح‌نامه‌نویسی، مبانی نظری تدوین اصطلاح‌نامه‌هایی با موضوعات بسیار خاص و روایی این تلاش، تبیین می‌شود. **یافته‌ها:** در زبان فارسی بیکره نسبتاً مناسبی از اصطلاح‌نامه‌ها در رده‌های مختلف علوم و فنون (به‌خصوص اصطلاح‌نامه‌هایی در رده‌های فرعی علوم پزشکی، تاریخ پزشکی، ارتقای بهداشت، کمک‌های اولیه) تهیه و تدوین شده و امکانات و زیرساخت‌های نرم‌افزاری و سخت‌افزاری برای این کار کمابیش فراهم است. با وجود این در زمینه فرهنگ مردم، مردم‌شناسی و پزشکی قومی نبود اصطلاح‌نامه‌ای مدون بسیار محسوس است.

نتیجه‌گیری: با توجه به اینکه تدوین اصطلاح‌نامه‌هایی با موضوعاتی بسیار خاص در متون مرجع و توصیه‌نامه‌های اصطلاح‌نامه‌نویسی پیش‌بینی شده و با توجه به حجم روزافزون اطلاعات تولیدشده به زبان فارسی در حوزه پزشکی مردمی و مهیا بودن زیرساخت‌های مختلف و متعدد، تهیه و تدوین اصطلاح‌نامه پزشکی مردمی ایران ضروری است.

تاریخ دریافت: آذر ۱۳۹۹

تاریخ پذیرش: خرداد ۱۴۰۰

کلیدواژه‌ها: اصطلاح‌نامه، پزشکی مردمی، پزشکی قومی، فرهنگ

مقدمه:

اروپایی، در هر فرهنگ از جوامع مختلف بشری و طی نسل‌های مختلف پدید آمده است.

سازمان جهانی بهداشت (WHO) پس از یادکردن از سابقه طولانی آن، پزشکی سنتی را چنین تعریف کرده است: «مجموعه‌ای از دانش‌ها، مهارت‌ها و عملکردهای مبتنی بر آراء،

پزشکی سنتی (Traditional Medicine) که با عنوان طب بومی یا پزشکی مردمی (Indigenous Medicine, Folk Medicine) نیز شناخته می‌شود، شامل جنبه‌هایی از این شاخه از دانش انسانی است که پیش از فراگیر شدن پزشکی مدرن

می‌شود. تحقیقات پزشکی مردمی پژوهش‌هایی میان‌رشته‌ای هستند. در مطالعه داروهای سنتی، از روش‌های قوم‌گیاه‌پزشکی یا «اتنوبوتانی» (Ethnobotany) و مردم‌شناسی پزشکی (Medical Anthropology) استفاده می‌شود. تا چندی پیش، بیشتر سنت‌های داروشناختی که مورد مطالعه قرار گرفته‌اند، تنها توسط سنت‌های شفاهی حفظ می‌شده‌اند.

جمعیت‌های بومی (Indigenous peoples) نیز که گاه به‌صورت «مردمانی با فرهنگ ابتدایی» یا «مردمان اولیه» (First peoples, Aboriginal peoples or Native peoples) معرفی می‌شوند، گروه‌هایی قومی هستند که ساکنان اصلی منطقه‌ای خاص تلقی می‌شوند؛ در مقایسه با گروه‌هایی که در دوران متأخری در همان منطقه ساکن شده یا آنجا را اشغال یا استعمار کرده‌اند. معمولاً گروه‌هایی بومی تلقی می‌شوند که سنت‌ها یا سایر جنبه‌های فرهنگ ابتدایی را که با آن منطقه خاص در ارتباط است، حفظ کنند. همهٔ مردمان بومی از این ویژگی برخوردار نیستند؛ معمولاً فقط بخش کوچکی از این گروه، عناصر قابل‌توجهی از فرهنگ مانند لباس، مذهب یا زبان را در خود حفظ کرده‌اند. ممکن است مردمان بومی در منطقه‌ای معین ساکن شده باشند یا سبک زندگی کوچندگی را در سرزمین بزرگی پیش گرفته باشند؛ اما به‌طور کلی از نظر تاریخی با قلمرو خاصی که به آن وابسته هستند، ارتباط دارند. جوامع بومی در بیشتر مناطق آب‌وهوایی مسکونی و در هر پنج قارهٔ جهان یافت می‌شوند.

آنچه تا کنون ذیل دست‌آوردها و پیشرفت‌های چشمگیر و ستودنی پزشکی مدرن اروپایی مغفول مانده، توجه به این نکته است که حتی این گونه از پزشکی را نیز باید در عرض سایر گونه‌های پزشکی و به‌صورت پزشکی قومی خاص مردمان اروپا و امریکای شمالی قلمداد کرد (۵) و به دور از دیدگاه‌های تطوّرگرایانه، دست‌آوردهای پزشکی و بهداشتی جمعیت‌های پیرامونی را نیز به‌عنوان میراثی از کلّ جامعهٔ بشری ثبت، ضبط، حفظ و حراست کرد.

از سوی دیگر، در سال‌های اخیر تولید روزافزون اطلاعات در قالب‌های گوناگونی همچون طرح پژوهشی، مقاله، کتاب، پایان‌نامه و رساله در زمینهٔ شناسایی، تحلیل و رده‌بندی

عقاید و تجربیات بومی فرهنگ‌های مختلف، اعم از باورپذیر، پذیرفتنی و قابل‌توضیح یا غیر آن که همگام با حفظ سلامت برای پیشگیری، تشخیص، بهبود یا درمان بیماری‌های جسمی و روحی به‌کار می‌رود» (۱). به‌عنوان مرجعی دیگر، در *واژه‌نامهٔ مریام-وبستر* نیز پزشکی مردمی چنین تعریف شده است: «پزشکی سنتی که به‌طور غیرحرفه‌ای به‌ویژه توسط افرادی که از خدمات پزشکی مدرن جدا شده‌اند، انجام می‌شود و معمولاً شامل استفاده از داروهای گیاهی به‌صورت تجربی است» (۲).

همچنین در بخش دیگری از همان سند که از سوی سازمان جهانی بهداشت منتشر شده، سه تعریف مستقل و مجزاً برای سه مفهوم «پزشکی سنتی»، «پزشکی مکمل» و «گیاه‌درمانی» ارائه شده است (۱). در این تعریف اصطلاح «پزشکی مکمل» یا «پزشکی جایگزین» (Complementary Medicine,) به مجموعهٔ گسترده‌ای از اقدامات و مراقبت‌های بهداشتی اشاره دارد که بخشی از سنت بومی هر کشور یا داروهای مرسوم آن اقلیم نیست و هنوز به‌طور کامل در نظام مراقبت‌های بهداشتی غالب آن فرهنگ ادغام نشده است. در بعضی از کشورها به جای اصطلاح «پزشکی مکمل» یا «درمان جایگزین» از اصطلاح «طب سنتی» نیز استفاده می‌شود. در این سند، «گیاه‌درمانی» (Herbal Medicine) نیز چنین تعریف شده است: «استفاده از گیاهان یا برخی از مواد گیاهی در قالب دارو یا سایر محصولات که متضمّن بهره‌گیری از مادهٔ مؤثر بخش یا بخش‌هایی از هر گیاه یا سایر بخش‌های گیاهی یا ترکیبات آن باشد» (برای آگاهی از سایر توصیه‌ها و ارزیابی‌های این سازمان، نک. «راهنمای سازمان جهانی بهداشت برای طب سنتی: ۲۰۱۴ تا ۲۰۲۳») (WHO traditional medicine strategy: 2014-2023) (۳) و «گزارش جهانی WHO در مورد طب سنتی و مکمل ۲۰۱۹» (WHO global report on traditional and complementary medicine 2019) (۴).

قوم‌پزشکی یا «اتنومدیسین» (Ethnomedicine) نیز گونه‌ای از پزشکی سنتی است که توسط اقوام مختلف و به‌ویژه توسط افراد بومی انجام می‌شود. گاهی از اصطلاح «اتنومدیسین» به‌عنوان مترادفی برای پزشکی سنتی نیز استفاده

ترجمه‌های گوناگون پزشکی قومی ایرانی، علم کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی را با گسترش و توسعه ناگزیری روبه‌رو کرده است. از این رو، در نظام ذخیره و بازیابی اطلاعات دانش پزشکی مردمی نیز به‌کارگیری ابزارهایی همچون اصطلاح‌نامه‌ها راه مناسبی برای پاسخ‌دادن به این نیازهاست. اصطلاح‌نامه یا گنج‌واژه مجموعه‌ای است از واژگان کنترل‌شده و منظم یا به تعبیر دیگر مجموعه‌ای است از اصطلاحات هر رشته از علوم بشری که برای بازنمایی همه‌جانبه موضوع آن رشته طراحی شده است. میان اصطلاحات هر اصطلاح‌نامه باید روابط گوناگونی همچون روابط معنایی، رده‌ای و سلسله‌مراتبی تنظیم شده باشد. در این صورت اصطلاح‌نامه قادر است تا موضوع آن رشته را با همه جنبه‌های اصلی و فرعی آن بازتاب دهد. اصطلاح‌نامه‌ها به‌منظور ذخیره و بازیابی اطلاعات به‌کار برده می‌شوند؛ البته برای توصیف علمی و دقیق ساختارهای درونی هر رشته از علوم بشری نیز از اصطلاح‌نامه‌ها استفاده می‌شود.

تا کنون پزشکی مردمی برخلاف سرچشمه‌های سه‌گانه پزشکی ایرانی (الف. پزشکی جالینوسی-سینوی، ب. پزشکی اسلامی با نام‌هایی همچون طب‌النبی، طب‌الائمه و غیره، و ج. پزشکی مردمی) چندان مورد توجه قرار نگرفته است. بنابراین، پژوهش حاضر به دنبال تبیین ضرورت تدوین اصطلاح‌نامه‌ای برای پزشکی سنتی مردم ایران است.

مواد و روش‌ها:

در این پژوهش، با اتخاذ روشی توصیفی - تحلیلی کوشش می‌شود ضمن تنظیم اصطلاح‌نامه‌های موجود براساس نظام رده‌بندی و تقسیم علوم (رده‌بندی دیویی) جای خالی حوزه پزشکی مردمی ایران در تدوین اصطلاح‌نامه‌ها نشان داده شود (جدول ۱). در ادامه با جست‌وجو در متون مرجع اصطلاح‌نامه‌نویسی، مبانی نظری و روایی تدوین اصطلاح‌نامه‌هایی با موضوعاتی بسیار خاص تبیین خواهد شد.

پیشینه اصطلاح‌نامه‌نویسی در زبان فارسی

پنج دهه اصطلاح‌نامه‌نویسی در زبان فارسی اعم از تألیف و ترجمه را می‌توان به سه یا چهار دوره زمانی - محتوایی تقسیم کرد: دو دهه ۱۳۵۰ و ۱۳۶۰، دوران آشنایی با اصطلاح‌نامه و

براساس آمار و ارقام تهیه‌شده توسط داودی و قدیمی در سال‌های ۱۳۵۱ تا ۱۳۵۵، ۱۳۵۹ تا ۱۳۶۳ و ۱۳۶۸ تا ۱۳۷۳ هجری شمسی با وقفه‌هایی طولانی در روند انتشار منابع اصطلاح‌نامه‌نویسی روبه‌رو هستیم (۶) و سال ۱۳۸۲ ه.ش با انتشار شش عنوان کتاب اوج فعالیت‌های اصطلاح‌نامه‌نویسی ایران تا ۱۳۸۴ بوده است؛ این سه یا چهار دوره زمانی را به‌وضوح می‌توان در بررسی آمار و ارقام عنوان‌های منتشرشده نیز مشاهده کرد (۶).

در اوایل دهه ۱۳۶۰ طراحی و تولید اصطلاح‌نامه به زبان فارسی مراحل اولیه خود را می‌گذراند و مضمون مقالات نگاشته‌شده در این زمینه بیشتر دفاع از ضرورت حضور اصطلاح‌نامه در نظام‌های ذخیره و بازیابی اطلاعات بود (۷). نخستین سال‌های دهه ۱۳۷۰ را می‌توان آغاز دوران اصطلاح‌نامه‌نویسی در ایران دانست. در این سال‌ها دو اصطلاح‌نامه مهم به زبان فارسی تألیف شد و چند اصطلاح‌نامه دیگر نیز ترجمه شد. همچنین در سال‌های پایانی دهه ۱۳۷۰ تدوین اصطلاح‌نامه دیگری نویدبخش ورود اصطلاح‌نامه‌نویسی ایرانی به حوزه‌های متنوع‌تری همچون تاریخ معاصر بود: اصطلاح‌نامه در حوزه موضوعی امام خمینی، به کوشش محمدرضا نادرپور و رضا فراستی که در سال ۱۳۷۸ زیر نظر استاد فقیه عباس حرّی و دیگران در مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (س) تدوین شد (۸)، تا کنون تنها اصطلاح‌نامه منتشرشده در حوزه تاریخ معاصر ایران و به‌طورکلی تاریخ ایران است.

از ابتدای دهه ۱۳۷۰ طرح‌های مختلفی برای تهیه و تدوین اصطلاح‌نامه‌های مختلف در مراکز متعدد پژوهشی ایران در تهران، قم و مشهد به تصویب رسید. طرح تدوین اصطلاح‌نامه

علوم قرآنی که بعدها در دهه ۱۳۸۰ مرکز تحقیقات دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم آن را به صورت چندین اصطلاحنامه فنی منتشر کرد (۹)، نمونه‌ای از این طرح‌ها در بیرون از فضای دانشگاهی و حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی بود.

جدول ۱. فهرست اصطلاحنامه‌های موجود در رده علوم و فنون

ردۀ دیویی	موضوع	شرح و توضیح
301	جامعه‌شناسی	اصطلاحنامه جامعه‌شناسی (بوث و بلر، ۱۳۸۲)
303.44	توسعه فرهنگی	اصطلاحنامه توسعه فرهنگی (ویت، ۱۳۵۸) اصطلاحنامه توسعه فرهنگی و اصطلاحنامه عمومی یونسکو (جین ایچسون)
305.23	کودکان	اصطلاحنامه کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان (زمانی، ذاکر شهرک و قدیمی، ۱۳۹۶)
306	فرهنگ	جهان‌نمای فرهنگ: اصطلاحنامه فرهنگ (یونسکو، ۱۳۹۶)
306	الگوی مصرف	اصطلاحنامه الگوی مصرف (دفتر تبلیغات حوزه علمیه قم - مرکز اطلاعات، ۱۳۸۹)
306.03	فرهنگ	جهان‌نمای فرهنگ: اصطلاحنامه فرهنگ (یونسکو، ۱۳۹۶)
334	تعاون	اصطلاحنامه کلان سازمان تعاون و توسعه اقتصادی (منتشر نشده)
350.75	مدیریت بحران	اصطلاحنامه مدیریت بحران به کوشش زهرا دهرانی و دیگران (دهسرانی و دیگران، ۱۳۹۰)
362	علوم انتظامی	اصطلاحنامه دانش انتظامی (محمدرضا نادرپور)
510	ریاضیات	اصطلاحنامه ریاضی (وفایی، ۱۳۸۷) اصطلاحنامه ریاضیات (حسینی بهشتی، وفایی و نوروزی اقبالی، ۱۳۹۳)
530	فیزیک	اصطلاحنامه فیزیک (نوروزی اقبالی، حسینی بهشتی و نوروزی اقبالی، ۱۳۸۵)
540	شیمی	اصطلاحنامه شیمی (رجبی و دیگران، ۱۳۸۳)
551	زمین‌شناسی	اصطلاحنامه زمین‌شناسی (صدیقی، ۱۳۸۴)
551	علوم زمین	اصطلاحنامه علوم زمین (صدیقی، حسینی بهشتی و نوروزی اقبالی، ۱۳۸۴)
570	علوم زیستی	اصطلاحنامه علوم زیستی (اکبری، حسینی بهشتی و نوروزی اقبالی، ۱۳۸۴)
574	زیست‌شناسی	عناوین اصطلاحنامه زیست‌شناسی (اکبری، ۱۳۸۴)
610	علوم پزشکی	اصطلاحنامه پزشکی فارسی (رهادوست، ۱۳۸۴)
610.9	تاریخ پزشکی	اصطلاحنامه پزشکی دوره اسلامی به کوشش شمس اردکانی و دیگران (شمس اردکانی، قاسملو و رنجبر، ۱۳۹۲)
613	ارتقای بهداشت	اصطلاحنامه ارتقای بهداشت (دهسرانی، کردنوری و نوروزی اقبالی، ۱۳۸۴)
616.02	کمک‌های اولیه	بررسی اصول روابط بین مفاهیم و اصطلاحات و ارائه طریق جمع‌آوری و توصیف اصطلاحات با تأکید ویژه بر اصطلاح‌شناسی امدادی (سعادی جهرمی، ۱۳۷۹)
620	مهندسی	اصطلاحنامه فنی و مهندسی (نوروزی اقبالی، ۱۳۸۲).
621.31	مهندسی برق	اصطلاحنامه ایسنپک: فیزیک، مهندسی برق و الکترونیک، کامپیوتر، کنترل و فناوری اطلاعات (رنجبر، ۱۳۸۴)
629.1	فضانوردی	اصطلاحنامه هوا-فضا، حاصل پژوهش (جدی و استاد علیتی کاشانی)
630	کشاورزی	اصطلاحنامه علوم کشاورزی، توسط اسماعیل اکبری (اکبری، ۱۳۸۹)
634.9	جنگل‌داری	طرح تدوین اصطلاحنامه فارسی جنگل‌ها و مراتع نوشته مازیار امیرحسینی (امیرحسینی، ۱۳۷۲)
641.5	آشپزی	اصطلاحنامه صنایع دستی و هنرهای سنتی. خوراک و آشپزی (سلطان‌پور و صحراپیما، ۱۳۹۴)
671	فلزکاری	اصطلاحنامه صنایع دستی و هنرهای سنتی. فلزکاری (شیرین‌بخش، ۱۳۹۴)
677	نساجی	اصطلاحنامه صنایع دستی و هنرهای سنتی. نساجی و پوشاک (صحراپیما، ۱۳۹۴)

می‌توان در انتشار کتاب به‌سوی اصطلاح‌نامه پزشکی دوره اسلامی به‌منظور تهیه و تدوین اصطلاح‌نامه پزشکی ایرانی مشاهده کرد (۱۵).

اصطلاح‌نامه‌نویسی در حوزه علوم پزشکی

یاکوب ادوارد پولاک (Jakob Eduard Polak)، پزشک اتریشی دوران قاجار (۱۸۱۸ تا ۱۸۹۱)، در سفرنامه‌اش با عنوان «سرزمین و مردم ایران»، از منظر فردی متخصص به ایران و اوضاع بهداشتی و درمانی آن نگریسته است. او که در سال‌های ۱۸۵۱ تا ۱۸۶۰ پزشک شخصی ناصرالدین‌شاه بود، در همان دو سال اول ورودش به ایران شخصاً گرفتار بیماری‌هایی چون اسهال و تب نوبه نیز شده بود (۱۶).

از جمله موارد بسیار ارزشمندی که در سفرنامه پولاک درج شده، توجه به اهمیت زبان علم و استفاده روشمند از اصطلاحات علمی هنگام ترجمه متون پزشکی اروپایی به فارسی و انتقال علوم نوین به ایران است؛ او در بخشی از تجارب خود چنین آورده است: «تمام تلاش خود را علی‌رغم ابتلا به بیماری‌های بومی در دو سال اول اقامتم در ایران یعنی دچار شدن به اسهال و نوبه که مرا تا لب‌گور برد، معطوف به آموختن زبان فارسی کردم؛ برای یافتن اصطلاحات فنی به کتب متعدد لغت مراجعه می‌کردم و گمان می‌کنم درحالی‌که این اصطلاحات را با کلمات دیگر می‌آمیختم با کمک انگلستان، اشارات، نقاشی‌ها و داروها توانسته باشم درسی که تا اندازه‌ای مفهوم باشد، بدهم. لاف‌اقل این نتیجه‌ای است که من از طرح‌ها و نقشه‌هایی که شاگردان کشیده بودند و بعدها من آن‌ها را تصحیح کردم، به‌دست آوردم» (۱۶).

گذشته از این احساس نیاز تاریخی، از ابتدای دهه ۱۳۸۰ آشفته‌گی‌های حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی در جامعه پزشکی برای کارشناسان مشهود بود (۱۷) و ضرورت تدوین اصطلاح‌نامه‌ای برای سامان‌دهی این حوزه از دانش و شاخه‌های فرعی آن گوشزد می‌شد (۱۸). با این حال بیشتر تلاش‌ها بر ایجاد ابزارهایی برای سازمان‌دهی منابع تاریخ پزشکی دوره اسلامی متمرکز بود و علی‌رغم مهیا ندیدن زیرساخت‌های متعدد، رویکرد غالب، نگارش اصطلاح‌نامه تاریخ پزشکی اسلامی را اولویت این کار می‌دانست (۱۸).

به‌طور خاص می‌توان گفت از ابتدای دهه ۱۳۷۰ نهادهای متعدد پژوهشی وابسته به حوزه علمی قم نیز همراه و همپای پژوهشگاه اطلاعات و مدارک علمی ایران پا به عرصه اصطلاح‌نامه‌نویسی گذاشتند.

در دهه ۱۳۸۰ ترجمه و انتشار مهم‌ترین منابع و مراجع اصطلاح‌نامه‌نویسی در ایران سرعت بیشتری گرفت. ترجمه آثاری از هلموت فلبر (Helmut Felber) (۱۰)، جین ایچسون (Jean Aitchson) (۱۱)، دومینیک سن‌ویل (Dominic SaintVille) (۱۲)، و وندا براوتون (Vanda Broughton) (۱۳)، مجموعه دست‌نامه‌ها و راهنماهای اصطلاح‌نامه‌نویسی را غنا بخشید.

در توصیفی دیگر، دهه ۱۳۸۰ را می‌توان دوران ورود اصطلاح‌نامه‌های ایرانی به حوزه‌های مختلف و متنوع علوم و فنون نام‌گذاری کرد. بسیاری از طرح‌های پژوهشی یادشده برای تهیه و تدوین یا ترجمه اصطلاح‌نامه‌هایی در زمینه علوم پایه و حوزه‌های گوناگونی از علوم انتظامی گرفته تا کشاورزی در این دهه به ثمر نشستند. تمهیدات این جنبش علمی از سالیان پیش‌تر با تصویب طرح تدوین آثاری همچون اصطلاح‌نامه جامع علوم بنیان‌گذاری شده بود (۱۴).

در سال‌های پایانی دهه ۱۳۸۰ و پس از ترجمه و تدوین اصطلاح‌نامه‌هایی به فارسی وضع به گونه دیگری بود؛ اصطلاح‌نامه‌های متعددی در رشته‌های مختلف نوشته و حتی بازنگری شده بودند و دیگر ضرورت هماهنگ‌سازی اصطلاح‌نامه‌های موجود و در دست تهیه، اولویت یافته بود. بازنشر کتاب راهنمای تهیه و گسترش اصطلاح‌نامه یک‌زبان، راهنمای بخش عمده‌ای از آن اصطلاح‌نامه‌ها بود (۷).

اصطلاح‌نامه‌نویسی در دهه ۱۳۹۰ نسبت به نخستین سال‌های پدید آمدن آن در دهه ۱۳۵۰ سمت‌وسوی بسیار متفاوتی یافت. در این سال‌ها کتابخانه نسبتاً مفصلی از انواع کتاب‌های راهنما، شیوه‌نامه و دست‌نامه در دسترس عموم علاقه‌مندان بود و انتشار هر اصطلاح‌نامه مراحل مشابهی را از انتشار طرح پژوهشی در قالب یک یا چند مقاله یا به‌صورت نشست تخصصی از سر می‌گذراند و پس از تدوین نیز ویرایش‌هایی از آن منتشر می‌شد. نمونه‌ای از این رویکرد را

تلاش‌هایی برای امکان‌سنجی تدوین اصطلاحنامه پزشکی اسلام و ایران نیز بیانگر آن بود که برای این کار به چه حجمی از آموزش کارکنان و پژوهش در تاریخ پزشکی ایران و اسلام نیاز است (۱۹).

تا پیش از تدوین اصطلاحنامه پزشکی (۲۰) به کوشش فاطمه (بهار) رهادوست، اصطلاحنامه‌های خاص و متعددی از پزشکی در زبان انگلیسی به کارشناسان این حوزه معرفی شده بود. اشرف‌السادات فولادی در کتاب‌شناسی اصطلاحنامه‌ها ذیل دو سرفصل اصطلاحنامه‌های پزشکی و اصطلاحنامه‌های پزشکی اجتماعی، هشت عنوان را معرفی کرده است (۲۱). (ردیف‌های ۲۴۵، ۲۵۱ و ۲۵۵) و (ردیف‌های ۷۴، ۷۵، ۷۸، ۸۳ و ۸۴). در ردیف‌های ۹۶ و ۹۸ نیز دو اصطلاحنامه در حوزه قوم‌شناسی معرفی شده‌اند.

تا چندی پیش از آن، چاپ و نشر اولین ویرایش از کتاب نمایه‌سازی هم‌اگر یکی از نخستین کتاب‌های راهنمای نمایه‌سازان در این زمینه بود (۲۲). در این کتاب نیز نمونه‌هایی از قسمت‌های الفبایی و ساختار یا طرح درختی سرعنوان‌های موضوعی پزشکی (Index Medicus, Medical Subject Headings) به نمایش گذاشته شده بود (۲۲). مجموعه اصطلاحات موضوعی و ارجاعات چکیده‌نامه دارویی بین‌المللی (۱۹۸۳) (Thesaurus of Subject Terms & Cross References to ... (1983))، سرعنوان‌های موضوعی پرستاری (Nursing Subject Headings) و اصطلاحنامه جمعیت، تنظیم خانواده (Population/ Family Planning Thesaurus) از دیگر اصطلاحنامه‌های بین‌المللی در زمینه پزشکی هستند. گفتنی است ویرایش دیگری از نمایه‌سازی هم‌اگر در سال ۱۳۸۶ منتشر شد (۲۲).

در سال ۱۳۸۴ سه اصطلاحنامه از رده علوم و فنون با عناوین اصطلاحنامه زیست‌شناسی، (۲۳) اصطلاحنامه علوم زیستی (۲۴) و اصطلاحنامه ارتقای بهداشت (۲۵) بخش‌های دیگری از بنای اصطلاحنامه جامع را تکمیل کردند. هم‌زمانی انتشار این سه اثر با نشر اصطلاحنامه پزشکی فارسی (۲۰) خلأ موجود در فضای کتابداری و اطلاع‌رسانی علوم پزشکی را تا حد بسیار زیادی ترمیم و جبران کرد.

اصطلاحنامه پزشکی فارسی به سرپرستی فاطمه (بهار) رهادوست، نخستین اصطلاحنامه در زمینه خاص پزشکی بود (۲۰). فهرست الفبایی، فهرست درختی و نمایه انگلیسی به فارسی، بخش‌های مختلف این اثر را تشکیل می‌دهد؛ بهره‌گیری از دو گروه ویراستاران مشاور در دو زمینه شاخه‌های مختلف پزشکی و علوم وابسته و حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی از مزیت‌های تألیف این اصطلاحنامه است. عبدالحسین آذرنگ، عباس حری، مهرانگیز حریری و پوری سلطانی مشاوران حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی این اثر بودند. کارشناسان رعایت استانداردهای روابط معنایی در اصطلاحنامه پزشکی فارسی را در سطح بسیار بالایی (نزدیک به ۱۰۰ درصد) ارزیابی کرده‌اند (۲۶).

در یکی از ارزنده‌ترین بررسی‌های دانشگاهی درباره وضعیت اصطلاحنامه‌نگاری در ایران با عنوان ارزیابی اصطلاحنامه‌های فارسی با استانداردهای ایزو (ISO)، پنج اصطلاحنامه فرهنگی فارسی (اصفا)، اصطلاحنامه نظام مبادله علمی - فرهنگی، اصطلاحنامه علمی - فنی، اصطلاحنامه پزشکی و اصطلاحنامه موضوعی امام خمینی از چند منظر ارزیابی شده‌اند. مریم کازرانی در این پایان‌نامه میزان انطباق روابط معنایی، ساختار شکل اصطلاحات و نحوه ارائه اصطلاحنامه را با در نظر گرفتن استاندارد ایزو ۲۷۸۸ بررسی کرده است (۲۶).

همچون دیگر ابزارهای یادشده، راهنمای بهره‌گیری از ابزارهای فهرست‌نویسی موضوعی، رده‌بندی و نمایه‌سازی در کتابخانه‌های علوم پزشکی دستنامه مفیدی است که برای کتابداران کتابخانه‌های علوم پزشکی تهیه شده است (۲۷). در این کتاب مخاطبان با کتاب‌های مرجعی همچون سرعنوان‌های موضوعی پزشکی (صص ۱۲ تا ۳۶)، سرعنوان‌های موضوعی پزشکی در وب (صص ۳۷ تا ۶۷)، اصطلاحنامه پزشکی فارسی (صص ۶۹ تا ۷۱) و رده‌بندی پزشکی NLM در محیط وب (صص ۹۸ تا ۱۰۴) آشنا می‌شوند.

چنانکه پیش از این یاد شد، اصطلاحنامه‌نویسی در دهه ۱۳۹۰ نسبت به دهه ۱۳۵۰ رویکرد متفاوتی یافت و هر اصطلاحنامه برای تدوین، مراحل مشابهی را از سر می‌گذراند.

اصطلاح‌نامه پزشکی دوره اسلامی براساس تحلیل محتوایی و واژگانی نسخه خطی «ذخیره خوارزمشاهی» (پنج کتاب اول) (۳۲) نوشته فرشته جهانی همچون پژوهش عسگری (۳۱) گام‌هایی مقدماتی برای نگارش اصطلاح‌نامه جامع پزشکی دوره اسلامی بودند که بعدها در قالب طرح پژوهشی و کتاب اصطلاح‌نامه پزشکی دوره اسلامی (اپدا) صورت نهایی یافته است (۳۳).

علاوه بر اصطلاح‌نامه‌هایی در رده علوم پزشکی برخی از مبانی اصطلاح‌نامه‌نگاری برای علوم پزشکی در اصطلاح‌نامه‌هایی از سایر رده‌ها نیز یافت می‌شود (جدول ۱ و ۲): اصطلاح‌نامه جامعه‌شناسی، نوشته باربارا بوث (Barbara Booth) و میشل بلر (Michelle Blair)، با ترجمه و تدوین مهوش معترف در سال ۱۳۸۲ در مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران منتشر شد (۳۴). این اصطلاح‌نامه فهرستی است الفبایی از توصیف‌گرهایی که برای نمایه‌سازی و جست‌وجو در چکیده‌ها و نمایه‌های جامعه‌شناسی به کار رفته‌اند؛ ترجمه فارسی اصطلاح‌نامه جامعه‌شناسی از روی ویرایش سوم (۱۹۹۲) اصل اثر انجام شده است (۳۴). این اصطلاح‌نامه علاوه بر جامعه‌شناسی، اصطلاحاتی از روان‌شناسی، پزشکی و زیست‌شناسی را نیز در بر گرفته است. مترجم برای تأمین صحت و اطمینان نسبت به انتخاب معادل مناسب فارسی، هر اصطلاح را با پنج تا هفت منبع دیگر نیز بررسی کرده است.

رویکرد دیگری که در سال‌های نخستین دهه ۱۳۹۰ مشاهده می‌شود، ورود نهادهای علمی دیگر به زمینه اصطلاح‌نامه‌نویسی است. نهادهایی که گویا برای تأمین نیازهای علمی خود و جبران تأخیر در نگارش آثار مرجعی چون دائرةالمعارف‌ها و اصطلاح‌نامه‌ها ناچار شده‌اند خود قدم به میدان بگذارند. یکی از این نهادها فرهنگستان علوم پزشکی جمهوری اسلامی ایران است که با طراحی و تدوین اصطلاح‌نامه پزشکی دوره اسلامی به کوشش شمس‌الدینی و همکاران بخش دیگری از علوم پزشکی ایران را صاحب اصطلاح‌نامه‌ای برای بازنمایی اطلاعات کرده است (۳۵). این اصطلاح‌نامه پیش از تدوین با مجموعه مقالاتی همچون به‌سوی

گذشته از کتاب به‌سوی اصطلاح‌نامه پزشکی دوره اسلامی (۱۵)، کوشش‌های آراین امیرخانی (۲۸) و فرحناز سلطانی (۲۹) برای طراحی و تدوین اصطلاح‌نامه معماری (۲۸) و اصطلاح‌نامه‌ای برای کودکان و نوجوانان (۲۹) نیز همین مراحل را طی کرده‌اند. نگارش چنین اصطلاح‌نامه‌هایی بیانگر رویکرد کارشناسان به حوزه‌های تخصصی و خاص‌تری از دانش بشری بوده است.

نمونه دیگری از این پژوهش‌ها، پایان‌نامه عبدالرسول خسروی با عنوان امکان‌سنجی کنترل مستندات موضوعی پایگاه‌های اطلاعاتی پزشکی فارسی موجود بر روی وب است که به نوعی می‌تواند از سنخ ارزیابی‌های اصطلاح‌نامه‌ها نیز قلمداد شود (۳۰). در این بررسی تلاش شده تا یک‌صد کلیدواژه انتخاب‌شده از پایگاه اطلاعاتی پزشکی ایران مدکس با اصطلاح‌نامه پزشکی فارسی مطابقت داده شود. خسروی در نهایت به این نتیجه رسیده است که علی‌رغم حضور اصطلاح‌نامه پزشکی فارسی (۲۰) به‌عنوان مرجعی برای کنترل مستندات موضوعی و کلیدواژه‌های جست‌وجوشده، ضرورت بازآموزی نیروهای انسانی، ارتقای تجهیزات و بودجه موردنیاز مستندسازی موضوعی پزشکی فارسی در وب و بیشتر از همه رفع مشکلات مربوط به شیوه حضور اصطلاح‌نامه پزشکی فارسی در وب به شدت احساس می‌شود.

رویکرد نگارش اصطلاح‌نامه‌هایی برای تاریخ پزشکی دوره اسلامی را نیز می‌توان در دو پژوهش دانشگاهی دیگر سراغ گرفت. در این رویکرد از میان سرچشمه‌های سه‌گانه پزشکی ایرانی (الف. پزشکی جالینوسی-سینوی، ب. پزشکی اسلامی با نام‌هایی همچون طب النبوی، طب الائمه و غیره، و ج. پزشکی مردمی) متونی از پزشکی جالینوسی-سینوی برای استخراج اصطلاحات در نظر گرفته شده است.

اصطلاح‌نامه پزشکی دوره اسلامی براساس تحلیل محتوایی و واژگانی کتاب «الاعراض الطبییه» با نگارش فرشته عسگری (۳۱) همچون اصطلاح‌نامه پزشکی از جمله پژوهش‌هایی است که آغازگر راه جدیدی در اصطلاح‌نامه‌نگاری پزشکی دوره اسلامی بوده است.

اصطلاحنامه پزشکی دوره اسلامی: مجموعه مقالاتی در زمینه اصطلاحنامه پزشکی دوره اسلامی که طرح‌واره کلی تهیه و نگارش اصطلاحنامه را حمایت می‌کرد، پشتیبانی می‌شد (۱۵). ویرایش دوم اصطلاحنامه پزشکی دوره اسلامی (اپدا) نیز با تجدیدنظر اساسی و گسترش چشمگیر در اصطلاحات و بهره‌گیری از دستاوردها و پیشینه انتشاراتی فرهنگستان علوم پزشکی در سال ۱۳۹۷ منتشر شد (۳۶). همایش‌های اطلاع‌رسانی پزشکی نیز در سال‌های ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۰ زمینه برخی از مباحث نظری را برای ارتقای وضعیت کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی مهیا کردند (۳۷).

با این اوصاف با تدوین طرح‌های مقدماتی، نگارش پایان‌نامه‌هایی با موضوع تدوین اصطلاحنامه‌هایی برای مهم‌ترین متون تاریخ پزشکی دوره اسلامی و سرانجام نگارش، تدوین و چاپ دو دانشنامه مهم این حوزه یعنی دانشنامه فرهنگ مردم ایران (ج ۱ تا ۶) (۳۸) و دائرةالمعارف تاریخ پزشکی ایران و اسلام، (ج ۱ تا ۴) (۳۹) دو بخش عمده از پیشینه انتشاراتی برای تدوین اصطلاحنامه پزشکی دوره اسلامی (۳۶) و در آینده تدوین «اصطلاحنامه پزشکی مردمی ایران» فراهم شده است.

پیش‌بینی امکان‌پذیری تدوین اصطلاحنامه‌های خاص

علاوه بر تدوین اصطلاحنامه‌هایی برای کلی‌ترین علوم از جمله علوم پایه (مانند فیزیک، شیمی، زمین‌شناسی و زیست‌شناسی)، تدوین اصطلاحنامه‌هایی با موضوعاتی بسیار خاص در رشته‌های جزئی‌تر علوم، در مراجع و توصیه‌نامه‌های اصطلاحنامه‌نویسی نیز پیش‌بینی شده است. برای مثال، وندا براوتون ضرورت نگارش اصطلاحنامه برای مجموعه‌های محلی را چنین بیان کرده است: «در برخی موارد نیازهای یک مجموعه محلی، واژگانی به مراتب مفصل‌تر از آنچه را که یک اصطلاحنامه فراگیر مبنا می‌تواند فراهم کند، ایجاب خواهد کرد؛ اصطلاحنامه دانشجویی برای داغ‌دیدگی (Bereavement) نمونه خوبی از این نوع دامنه موضوعی بسیار خاص است» (۱۳).

او در ادامه با توجه به این شرایط خاص، ساخت ابزارهای محلی (In-House tools) و سفارشی برای نمایه‌سازان را

گزینه احتمالی دانسته و کارکرد مهم چنین اصطلاحنامه‌هایی را برآوردن نیازهای متخصصان اطلاعاتی در چنین شرایطی بیان کرده است (۱۳). حوزه «پزشکی مردمی» نیز حوزه‌ای است خاص که پرداختن به آن ضرورت دارد. تا کنون اصطلاحنامه‌های کلانی در حوزه علوم چون جامعه‌شناسی، پزشکی و تاریخ پزشکی ایران تدوین شده است، اما «پزشکی مردمی» ایرانیان به‌عنوان یکی از سه سرچشمه پزشکی ایرانی باید مورد توجه بیشتر قرار گیرد. با توجه به توصیه‌های متون مرجع اصطلاحنامه‌نگاری، گردآوری، تدوین و تنظیم اصطلاحات این حوزه از دانش بشری در قالب اصطلاحنامه پزشکی مردمی ایران محتمل و مجاز خواهد بود. با تدوین اصطلاحنامه‌ها می‌توان نیازهای جامعه متخصصان اطلاعاتی را در هنگام رویارویی با انفجار اطلاعاتی در زمینه تولید مقالات مرتبط با پزشکی مردمی برآورده ساخت. دومینیک سن‌ویل نیز بر آن است که هر اصطلاحنامه می‌تواند از دو منظر «کارکرد» (Function) یا «ساختار» (Structure) تهیه و تدوین شود؛ از لحاظ «کارکرد» اصطلاحنامه، ابزاری است که نمایه‌ساز هنگام برگرداندن زبان طبیعی مدارک به زبانی ساختگی، به‌کار می‌بندد یا برای بازبینی اصطلاح‌شناختی استفاده می‌شود؛ اما از لحاظ «ساختار» اصطلاحنامه واژه‌نامه‌ای است بازبینی‌شده که اصطلاحات حوزه خاصی از معرفت بشری را در بر گرفته و بین اصطلاحات، روابط معنایی و سلسله‌مراتبی برقرار می‌کند (۱۲). از این رو، «اصطلاحنامه پزشکی مردمی ایران» علاوه بر رویکرد اول باید از رویکرد دوم و از منظر ساختاری نیز به حوزه دانش مدنظر خود بپردازد.

به بیان دیگر، اصطلاحنامه کاربردهای مختلفی دارد: در حوزه پزشکی مردمی، کاربرد اصطلاحنامه از منظر بازایی اطلاعات، یاری‌رساندن به جامعه اطلاعاتی برای سامان‌دهی مقالات و مواد کتابخانه‌ای تولیدشده در این زمینه است؛ دومینیک سن‌ویل این کاربرد اصطلاحنامه را کاربرد از منظر «کارکرد» (Function) نامیده است؛ اما کاربرد دیگر اصطلاحنامه به‌عنوان واژه‌نامه‌ای بازبینی‌شده، توصیف دقیق و علمی هر حوزه خاص و در اینجا پزشکی مردمی ایران است که از آن به‌عنوان کاربرد از منظر «ساختار» (Structure) یاد

تدوین اصطلاح‌نامه پزشکی مردمی ایران فراهم کرده است. اما همچنان در زمینه فرهنگ مردم، مردم‌شناسی و پزشکی قومی نبود اصطلاح‌نامه‌ای مدون بسیار محسوس است.

بحث و نتیجه‌گیری:

با توجه به آنچه گذشت، جای خالی تهیه و تدوین اصطلاح‌نامه‌هایی در چند رده عمده زبان‌ها، ادبیات فارسی، تاریخ ایران دوره اسلامی و جغرافیای ایران بسیار پررنگ است و حضور هر چه فعال همه نهادهای ذی‌نفع را می‌طلبد. همچنین در زمینه فرهنگ مردم، مردم‌شناسی و پزشکی قومی نیز نگارش اصطلاح‌نامه‌ای مدون بسیار ضروری است.

علاوه بر این روشن شد که در متون مرجع و توصیه‌نامه‌های اصطلاح‌نامه‌نویسی، تدوین اصطلاح‌نامه‌هایی با موضوعاتی بسیار خاص پیش‌بینی شده است. حجم روزافزون اطلاعات تولیدشده به زبان فارسی در حوزه پزشکی مردمی به شکل‌های مختلفی همچون کتاب، مقاله، پایان‌نامه و رساله نیاز به سامان‌دهی این اطلاعات با هدف بازیابی سریع را تشدید می‌کند. همچنین امروزه زیرساخت‌های مختلف و متعددی همچون اصطلاح‌نامه پزشکی دوره اسلامی (اپدا)، رده RIS تاریخ پزشکی دوره اسلامی، دانشنامه فرهنگ مردم ایران و دایره‌المعارف تاریخ پزشکی ایران و اسلام (دایا) وجود دارند که تهیه و تدوین اصطلاح‌نامه پزشکی مردمی ایران را تسهیل کرده‌اند. گزارش مختصری از تهیه و تدوین پیشینه انتشاراتی - مقالات، کتاب‌ها و پایان‌نامه‌های مختلف و متعدد - در حوزه‌های گوناگون علمی نیز به روشنی بیانگر جای خالی تدوین اصطلاح‌نامه پزشکی مردمی ایران است.

اصطلاح‌نامه‌ای که با رعایت اصول و ضوابط اصطلاح‌نامه‌نویسی، ضمن گردآوری اساسی‌ترین اصطلاحات این حوزه از دانش بومی مردم ایران، ساختار درونی این دانش را نیز آشکار کند. از این رو، تهیه و تدوین اصطلاح‌نامه‌ای که مفاهیم اساسی پزشکی مردمی ایران را برای بازیابی اطلاعات فزاینده این حوزه سامان‌دهی کند، ضروری است.

شده است. باید توجه کرد میان ساختار درونی هر اصطلاح‌نامه که اصطلاحات حوزه خاصی از معرفت بشری را در بر گرفته و بین اصطلاحات، روابط معنایی و سلسله‌مراتبی برقرار می‌کند، کاربرد ساختاری آن اشتباه نشود. «اصطلاح‌نامه پزشکی مردمی ایران» هم به کتابداران یاری می‌رساند تا حجم روزافزون مقالات و کتاب‌های تولیدشده در این زمینه را سازمان‌دهی کنند و هم به مردم‌شناسان کمک می‌کند تا در این دانش بومی به درک و دریافتی دقیق، جزئی‌نگر و سامان‌مند دست یابند.

یافته‌ها:

براساس پژوهش‌هایی که تا کنون انجام شده (جدول ۱ و ۲)، می‌توان گفت در زبان فارسی پیکره نسبتاً مناسبی از اصطلاح‌نامه‌ها در رده‌های مختلف علوم و فنون به شرح زیر تهیه و تدوین شده است: گذشته از رده کلیات و فلسفه و تدوین اصطلاح‌نامه‌هایی با زمینه‌های ارتباطات، اطلاع‌رسانی و دکومانتاسیون، کتابداری، مبادله اطلاعات، آرشیو، نسخه‌های خطی؛ در زمینه علوم اجتماعی اصطلاح‌نامه‌هایی در زمینه‌های جامعه‌شناسی، توسعه فرهنگی، کودکان، الگوی مصرف، مدیریت بحران، علوم انتظامی؛ در زمینه علوم اصطلاح‌نامه‌هایی در رده‌های ریاضیات، فیزیک، شیمی، زمین‌شناسی، علوم زمین، علوم زیستی، زیست‌شناسی؛ در زمینه فنون و فناوری‌ها اصطلاح‌نامه‌هایی در رده‌های فرعی علوم پزشکی، تاریخ پزشکی، ارتقای بهداشت، کمک‌های اولیه، مهندسی، مهندسی برق، فضاوردی، کشاورزی، آشپزی، اسناد و مدارک پزشکی، فلزکاری، نساجی؛ در زمینه هنرها نیز اصطلاح‌نامه‌هایی در زمینه معماری، تاریخ معماری، خطاطی، صنایع دستی، فرش‌بافی تدوین شده و در زمینه تاریخ و جغرافیا فقط یک اصطلاح‌نامه با موضوع زندگی امام خمینی نوشته شده است.

در نتیجه، این پیکره متنوع از اصطلاح‌نامه‌ها که در رده‌های مختلف علوم و فنون تهیه و تدوین شده، زمینه را (همچون اصطلاح‌نامه‌هایی در رده‌های فرعی علوم پزشکی، تاریخ پزشکی، ارتقای بهداشت و کمک‌های اولیه) برای تهیه و

جدول ۲. کتابشناسی اصطلاحنامه‌های رده علوم و فنون

- افشار، حمید. *اصطلاحنامه صنایع دستی و هنرهای سنتی*. خط و کتابت. تهران: بنیاد ایران‌شناسی، ۱۳۹۵.
- اکبری، اسماعیل. *اصطلاحنامه زیست‌شناسی*. تهران: پژوهشگاه اطلاعات و مدارک علمی ایران، ۱۳۸۴.
- *اصطلاحنامه علوم کشاورزی*. تهران: پژوهشگاه اطلاعات و مدارک علمی ایران، ۱۳۸۹.
- اکبری، اسماعیل؛ حسینی بهشتی، ملوک‌السادات؛ نوروزی اقبالی، مهرداد. *اصطلاحنامه علوم زیستی*. تهران: مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران، ۱۳۸۴.
- امیرخانی، آرین. *مبانی و روش تدوین اصطلاحنامه تاریخ معماری*. به‌کوشش مهرداد قیومی بیدهندی. تهران: فرهنگستان هنر جمهوری اسلامی ایران - پژوهشکده هنر، ۱۳۹۲.
- بوٹ، بارابارا؛ بلر، میشل. *اصطلاحنامه جامعه‌شناسی*. با ترجمه مهوش معترف. تهران: مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران، ۱۳۸۲.
- جهانی، فرشته. *اصطلاحنامه پزشکی دوره اسلامی براساس تحلیل محتوایی و واژگانی نسخه خطی ذخیره خوارزمشاهی* (پنج کتاب اول). پایان‌نامه کارشناسی ارشد تاریخ ایران دوره اسلامی، تهران: دانشگاه پیام نور، واحد تهران، گروه ادبیات و علوم انسانی، ۱۳۹۰.
- حسینی بهشتی، ملوک‌السادات. *اصطلاحنامه نما* (نظام مبادله اطلاعات علمی-فنی). اول. تهران: مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران، ۱۳۷۵.
- حسینی بهشتی، ملوک‌السادات؛ وفایی، سعیده؛ نوروزی اقبالی، مهرداد. *اصطلاحنامه ریاضیات*. تهران: پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران، ۱۳۹۳.
- دهسرانی، زهرا؛ کردنوری، بهاره؛ نوروزی اقبالی، مهرداد. *اصطلاحنامه ارتقای بهداشت*. تهران: مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران، ۱۳۸۴.
- دهسرانی، زهرا؛ آقابخش، علی؛ شیرانی، فرهاد؛ نوروزی اقبالی، مهرداد. *اصطلاحنامه مدیریت بحران*. تهران: حامی، ۱۳۹۰.
- رجبی، تقی؛ غریبی، حسین؛ حسینی بهشتی، ملوک‌السادات؛ نوروزی اقبالی، مهرداد. *اصطلاحنامه شیمی*. تهران: پژوهشگاه اطلاعات و مدارک علمی ایران، ۱۳۸۳.
- رنجبر، جهانگیر (مترجم). *اصطلاحنامه ایس‌نیک: فیزیک، مهندسی برق و الکترونیک، کامپیوتر، کنترل و فناوری اطلاعات*. شیراز: کتابخانه منطقه‌ای علوم و تکنولوژی، ۱۳۸۴.
- رنجبر، محبوبه؛ صالحی، سمانه. *اصطلاحنامه پزشکی دوره اسلامی*. زیر نظر فرید قاسملو. تهران: چوگان، ۱۳۹۸.
- رهادوست، فاطمه. *اصطلاحنامه پزشکی فارسی: نمایه درختی، نمایه الفبایی، نمایه گردشی و نمایه انگلیسی به فارسی*. ویراست ۲. به‌کوشش فاطمه رهادوست، مریم کازرانی، میرمهدی ابراهیم‌پور و فریبرز خسروی. تهران: سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۸۴.
- زمانی، فاطمه؛ ذاکر شهرک، مینا؛ قدیمی، نرگس. *اصطلاحنامه اصکا* (اصطلاحنامه کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان). به‌کوشش وحید طوفانی‌اصل. تهران: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، ۱۳۹۶.
- سلطان‌پور، مانا؛ صحراپیما، ندا. *اصطلاحنامه صنایع دستی و هنرهای سنتی، خوراک و آشپزی*. تهران: بنیاد ایران‌شناسی، ۱۳۹۴.
- شمس اردکانی، محمدرضا؛ قاسملو، فرید؛ رنجبر، محبوبه. *اصطلاحنامه پزشکی دوره اسلامی*. ویراست اول. تهران: چوگان، ۱۳۹۲.
- شهبازی، محبوب؛ کاس‌نژاد، محمدجواد. *اصطلاحنامه آرشیوی: واژگان تخصصی مطالعات آرشیوی*. تهران: هزاره ققنوس، ۱۳۹۳.
- شیرین‌بخش، زهره. *اصطلاحنامه صنایع دستی و هنرهای سنتی، فلزکاری*. تهران: بنیاد ایران‌شناسی، ۱۳۹۴.
- صدیقی، مه‌ری. *اصطلاحنامه زمین‌شناسی*. تهران: پژوهشگاه اطلاعات و مدارک علمی ایران، ۱۳۸۴.
- صدیقی، مه‌ری؛ حسینی بهشتی، ملوک‌السادات؛ نوروزی اقبالی، مهرداد. *اصطلاحنامه علوم زمین*. تهران: مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران، ۱۳۸۴.
- عسگری، فرشته. *اصطلاحنامه پزشکی دوره اسلامی براساس تحلیل محتوایی و واژگانی کتاب الاغراض الطیبیه*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، تهران: دانشگاه پیام نور واحد تهران، ۱۳۸۸.
- عقیقی، فائزه. *اصطلاحنامه صنایع دستی و هنرهای سنتی، فرش‌بافی*. تهران: بنیاد ایران‌شناسی، ۱۳۹۴.
- گروه تدوین اصطلاحنامه علوم حدیث. *اصطلاحنامه علوم حدیث*. قم: بوستان کتاب، ۱۳۹۰.
- نوروزی اقبالی، مریم. *اصطلاحنامه فنی و مهندسی*. به‌کوشش ملوک‌السادات حسینی بهشتی، مریم نوروزی اقبالی و مهرداد نوروزی اقبالی. تهران: پژوهشگاه اطلاعات و مدارک علمی ایران، ۱۳۸۲.
- نوروزی اقبالی، مریم؛ حسینی بهشتی، ملوک‌السادات؛ نوروزی اقبالی، مهرداد. *اصطلاحنامه فیزیک*. تهران: پژوهشگاه اطلاعات و مدارک علمی ایران، ۱۳۸۵.
- وفایی، سعیده. *اصطلاحنامه ریاضی*. تهران: پژوهشگاه اطلاعات و مدارک علمی ایران، ۱۳۸۷.
- ویت، ژان. *اصطلاحنامه توسعه فرهنگی (فارسی - انگلیسی - فرانسه)*. با ترجمه ناصر پاکدامن. تهران: مرکز اسناد فرهنگی آسیا، ۱۳۵۸.
- یونسکو. *اصطلاحنامه فرهنگ، ارتباطات، اطلاعات*. از اصطلاحنامه یونسکو. به‌کوشش جین ایچسون. با ترجمه عباس حری، عبدالحسین آذرنگ و پروانه گودرزی. تهران: دفتر پژوهش‌های فرهنگی، ۱۳۷۵.

References:

1. Available from: <http://www.who.int/traditional-complementary-integrative-medicine/about/en/>
2. Available from: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/folk20%medicine>.
3. World Health Organization. Traditional, complementary and integrative medicine. World Health Organization. 2013. Available from: https://www.who.int/health-topics/traditional-complementary-and-integrative-medicine#tab=tab_1 (accessed November 1, 2020).
4. World Health Organization. WHO global report on traditional and complementary medicine. World Health Organization. 2019. Available from: <https://apps.who.int/iris/handle/10665/312342> (accessed November 2020).
5. Erikson PI. EthnoMedicine (A review of medical cultures and subcultures). Translated by Sa'eb A. Tehran: Farhameh Publication; 2018. [In Persian].
6. Davoudi F, Ghadimi N. Descriptive bibliography of indexing and abstracting, thesaurus and thesauri: A review of published titles in Iran. *Book Quarterly*. 2002;64:209-242.
7. Austin D, Dale P. Guidelines for the establishment and development of monolingual thesauri. Translated by Horri A. Tehran: Irandoc; 2010. [In Persian].
8. Nader-Pour MR. Thesaurus in the subject area of Imam Khomeini. Ed by Horri A, Farasati R. Tehran: The Institute for Compilation and Publication of Imam Khomeini's Works; 1999. [In Persian].
9. Islamic Advertising Office Research Center. Plan for compiling a thesaurus of Quranic sciences. *Bayyenat*. 1995;2:182-185.
10. Felber H. Terminology Manual. Translated by Azizi M. Tehran: Iran Scientific Information and Documentation Center; 2002. [In Persian].
11. Aitchison J, Gilchrist A, Bawden D. Thesaurus construction and use: A practical manual. Translated by Azizi M. Tehran: Iran Scientific Information and Documentation Center; 2003. [In Persian].
12. Saintville D. Guidelines for the indexing cultural documents and developing a thesaurus on cultural development in Asian countries. Translated by Azarang A. Tehran: Asian Cultural Documentation Center for UNESCO; 1977. [In Persian].
13. Broughton V. Essential thesaurus construction. Translated by Zandi Ravan N. Tehran: Iranian Library and Information Association; 2009. [In Persian].
14. Hosseini Beheshti MS. Comprehensive thesaurus of basic sciences. Proceedings of the First Symposium on Word Choice and Terminology in Iran. Tehran: University Publication Center; 1999. [In Persian].
15. Shams Ardekani MR, Ghassemlou F. Towards the medical thesaurus of the Islamic period, A collection of articles in the field of medical thesaurus of the Islamic period. Tehran: Tehran University of medical science; 2011. [In Persian].
16. Polak JE. Persien: Das land und seine Bewohner. Translated by Jahandari K. Tehran: 1989;198-210. [In Persian].
17. Rahadoust F. Library and medical information and the turmoil of the language of medical science. Tehran: Book World Publishing; 2003. [In Persian].
18. Hatefi Mostaghim R. The necessity of creating tools for organizing the resources of medical history of the Islamic period with an approach in the thesaurus of the history of Islamic medicine. *Book of the Month (Science and Technology)*. 2008;106:30-35.
19. Babalhavaeji F, Deldadeh Moghaddam S, Hariri N. Iran and Islam medical thesaurus: Feasibility study. *Journal of Islamic and Iranian Traditional Medicine*. 2014;5(2):151-158.
20. Rahadoust F. Persian medical thesaurus: Tree index, alphabetical index, circular index and English to Persian index. Tehran: The National Library and Archives of I.R.IRAN; 2005. [In Persian].
21. Fouladi A. Bibliography of thesauri. Tehran: Iran Scientific Information and Documentation Center; 1993. [In Persian].

22. Aqabakhshi A. Co-Ordinate indexing. Tehran: Iran Scientific Information and Documentation Center; 1997. [In Persian].
23. Akbari I. Biology thesaurus. Tehran: Iran Scientific Information and Documentation Center; 2005. [In Persian].
24. Akbari I, Hosseini Beheshti M, Norouzi Eghbali M. Biological science terminology. Tehran: Iran Scientific Information and Documentation Center; 2005. [In Persian].
25. Dehsara'ei Z, Kord-e-Nouri B, Norouzi Eghbali M. Health promotion thesaurus. Tehran: Iran Scientific Information and Documentation Center; 2005. [In Persian].
26. Kazerani M. Persian and ISO standard thesauri [Dissertation]. Tehran: Iran University of Medical Sciences, School of Management and Medical Information; 1999. [In Persian].
27. Modir-Amani P. A practical guide to subject cataloging, classification and indexing devices in medical libraries]. Ed by Rahadoust F. Tehran: Librarian; 2007. [In Persian].
28. Amirkhani A. Fundamentals and methods of compiling the thesaurus of architectural history. Ed by Qayumi Bidehendi M. Tehran: The Academy of Arts of the I.R.IRAN, Art Research Institute; 2013. [In Persian].
29. Soltani F. Thesaurus for children and adolescents: Feasibility study. Tehran: Sangfarsh Publications; 2015. [In Persian].
30. Khosravi AR. Feasibility study of thematic documentation of Persian medical information databases available on the web [Dissertation]. Tehran: Iran University of Medical Sciences, School of Management and Medical Information; 2007. [In Persian].
31. Askari F. Islamic Thesaurus of the Islamic Period Based on the Content and Vocabulary Analysis of the Kitab *Al-Aghrad al-Tibbiyah* [Dissertation]. Tehran: Payam-e Noor University, Tehran Branch; 2009. [In Persian].
32. Jahani F. Thesaurus of the Islamic period medicine, based on content and vocabulary analysis of manuscript of the *Zakhireye Khwarazmshahi*, First Five Books [Dissertation]. Tehran: Payam-e Noor University, Tehran Branch, Department of Literature and Humanities; 2011. [In Persian].
33. Ranjbar M, Salehi S. Thesaurus of the Islamic medicine. Ed by Ghassemlou F. 2nd ed. Tehran: Choogan; 2019. [In Persian].
34. Booth B, Blair M. Thesaurus of sociological indexing terms. Translated by Mo'taref M. Tehran: Iran Scientific Information and Documentation Center; 2003. [In Persian].
35. Shams Ardekani MR, Ghassemlou F, Ranjbar M. Thesaurus of the Islamic medicine. Tehran: Choogan; 2013. [In Persian].
36. Ranjbar M, Salehi S. Thesaurus of the Islamic medicine. 2nd ed. Ed by Ghassemlou F. Tehran: Choogan; 2019. [In Persian].
37. Rezayi T. Basics of the profession of librarianship and information. The Book of the Month (Generalities). 2010;149:27-33.
38. Mousavi K. The encyclopedia of Iranian folklore. Ed by Karimi A, Jafari (Qanavati) M. Tehran: Center for the Great Islamic Encyclopedia; 2010. [In Persian].
39. Velayati AA. Medical encyclopedia of Islam and Iran. Tehran: Amirkabir; 2012. [In Persian].